

“Was je handen in onschuld”: Hoe lichamelijke reiniging morele identiteits-
bedreiging vermindert

Florien M. Cramwinckel

Erasmus Universiteit Rotterdam

Eric van Dijk en Daan Scheepers

Universiteit Leiden, Instituut Psychologie

Leiden Institute for Brain and Cognition

Correspondentie: Florien Cramwinckel, Rotterdam School of Management, Erasmus Centre
of Behavioral Ethics, Dept. Business-Society Management, Erasmus University,
Burgemeester Oudlaan 50, 3062 PA Rotterdam. Email: FCramwinckel@rsm.nl

Samenvatting

In dit onderzoek wordt onderzocht of de negatieve reacties op morele weigeraars voortkomen uit de weigering, of uit de morele gronden voor deze weigering. Bovendien wordt onderzocht of deze negatieve reacties vooral optreden bij mensen met een sterke morele identiteit en of lichamelijke reiniging de bedreigde identiteit kan herstellen. Participanten (N = 110) werden gevraagd om een stuk worst te proeven, wassen al dan niet hun handen en werden geconfronteerd met een weigeraar die de worst niet had gegeten vanuit morele of niet-morele redenen. Resultaten zijn in overeenstemming met de verwachtingen en laten zien dat mensen zich meer bedreigd voelen door morele weigeraars dan niet-morele weigeraars en dat dit speciaal geldt voor mensen met een sterke morele identiteit. Wanneer participanten echter hun handen hebben gewassen verdwijnt dit negatieve effect van morele weigeraars op het zelfbeeld.

“Was je handen in onschuld”: Hoe lichamelijke reiniging morele identiteits-bedreiging vermindert

Mensen die net een handeling hebben uitgevoerd reageren negatief op mensen die vanuit ethische principes weigeren om dezelfde handeling uit te voeren: *morele weigeraars* (bijv. Monin et al., 2008). Er wordt verondersteld dat deze negatieve reactie op morele weigeraars veroorzaakt wordt doordat de morele identiteit van de persoon bedreigd wordt (Monin et al., 2008). Het is echter nog niet duidelijk of deze bedreiging voortkomt uit de weigering om dezelfde opdracht uit te voeren, of uit de morele rechtvaardiging voor deze weigering. In de huidige studie onderzoeken wij deze twee alternatieve verklaringen door reacties op niet-morele weigeraars (mensen die weigeren om een opdracht uit te voeren vanwege niet-morele redenen) te vergelijken met reacties op morele weigeraars. Wij verwachten dat mensen morele weigeraars bedreigender vinden, doordat mensen zich automatisch vergelijken en hun eigen gedrag negatief afsteekt bij het gedrag van de morele weigeraar (Festinger, 1954; zie ook Monin, 2007).

Bovengenoemde verwachte effecten berusten op de veronderstelling dat mensen hun moraliteit belangrijk vinden. Hierin bestaan echter individuele verschillen: Voor sommigen maakt moraliteit een belangrijker deel uit van het zelfconcept dan voor anderen (Aquino & Reed, 2002). Op basis hiervan verwachten we dat bovengenoemde effecten vooral optreden bij mensen met een sterke morele identiteit.

Daarbij onderzoeken wij een verrassende manier om de bedreigde morele identiteit te herstellen, namelijk *lichamelijke reiniging*: het wassen van (delen) van het lichaam. In veel culturen en tradities zijn morele en lichamelijke reinheid nauw met elkaar verbonden (Zhong & Liljenquist, 2006; Schnall, Benton, & Harvey, 2008). Zhong en Liljenquist (2006) hebben deze metaforische verbintenis tussen lichamelijke en morele reiniging onderzocht en laten zien dat morele identiteitsdreiging bij mensen de behoefte oproept om zich te reinigen.

In de huidige studie toetsen wij of weigering vanuit morele overwegingen in plaats vanuit niet-morele overwegingen leidt tot (meer) morele identiteitsbedreiging, en of deze dreiging vervolgens leidt tot een negatiever zelfbeeld. Daarnaast onderzoeken we of dit effect gemodereerd wordt door het belang van moraliteit voor het zelfbeeld (de *morele identiteit*). Bovendien onderzoeken we of lichamelijke reiniging een mogelijke manier is om morele identiteitsbedreiging en de gevolgen daarvan voor het zelfbeeld tegen te gaan, zie Figuur 1 voor het verwachte model.

Methode

Participanten en design

De participanten studeerden aan de Leidse Universiteit ($N = 110$, $M_{leeftijd} = 22.0$, 69% vrouw) en ontvingen 3 euro of een proefpersoonuur voor hun deelname. Zij werden willekeurig toegewezen aan de condities van een 2 (weigeraar: niet-moreel vs. moreel) x 2 (lichamelijke reiniging: neutraal vs. handen wassen) tussen-proefpersonen design.

Procedure

Participanten namen plaats in een cabine achter de computer, waar ze demografische variabelen verschaften en een aantal controle vragen beantwoordden.

Morele Identiteit. Participanten vulden de internalisatie-subschaal van de morele identiteitsvragenlijst (Aquino & Reed, 2002) in om het belang van morele identiteit voor het zelfconcept te meten.

Voedselvoorkeuren taak. Participanten werden gevraagd een plakje worst te proeven. Hierbij moesten ze hun ervaring, sensatie en gevoel beschrijven tijdens het proeven van de worst.

Lichamelijke reiniging manipulatie. In deze conditie kwam de proefleider de cabine binnen en zei: “Wil je je handen wassen na het eten van de worst en de komkommer? Dan start ik de rest van het experiment op”. Vervolgens bracht de proefleider antibacteriële

handzeep aan op de handen van de participant, startte de volgende taak op de computer, en verliet de kamer.

Neutrale manipulatie. In deze conditie kwam de proefleider de cabine binnen en zei “ Ik start de rest van het experiment op”, startte de volgende taak op de computer en verliet de kamer. Na deze manipulatie werden participanten gevraagd de antwoorden van een andere participant op dezelfde voedselvoorkeuren taak te lezen en te beoordelen. Deze antwoorden waren gefingeerd en bestonden uit de antwoorden van een (niet-)morele weigeraar.

Weigeraar manipulatie. In de morele weigeraar conditie lazen participanten de onderstaande reactie, in de niet-morele weigeraar conditie werden de onderstreepte woorden vervangen door het woord tussen de haakjes. *“Ik kan helaas geen antwoord geven op deze vragen. Ik ga dat stukje worst echt niet eten. Ik heb al jaren geen vlees gegeten omdat ik het onethisch (niet lekker) vind. Ik vind het zelfs zo immoreel (vies) dat ik me moeilijk kan voorstellen dat andere participanten aan het onderzoek dit wel kunnen eten, ik vind het echt walgelijk! Het spijt me erg voor dit onderzoek maar ik ga die worst echt niet in mijn mond stoppen, dat is gewoon een kwestie van morele integriteit (smaak). Om eerlijk te zijn is walging de enige sensatie die in me opkomt als ik naar dat stukje worst kijk.”*

Afhankelijke variabelen. Na afloop beantwoordden de participanten verschillende vragen; antwoorden werden gegeven op 7-punts Likert schalen, lopend van 1 (*helemaal niet*) tot 7 (*helemaal wel*). **Dreiging** ($\alpha = .85$) werd gemeten door participanten te vragen in hoeverre ze zich bedreigd en geïntimideerd voelden. **Negatieve zelf-evaluatie** ($\alpha = .90$) werd gemeten door te vragen in hoeverre participanten van zichzelf walgden, zich ontevreden met zichzelf, geïrriteerd door zichzelf, boos op zichzelf, teleurgesteld in zichzelf, vol zelfkritiek en schuldig voelden. Na afloop werd het doel van de studie uitgelegd en werden participanten bedankt en betaald.

Resultaten

Dreiging

Om te onderzoeken of de relatie tussen morele weigeraar en ervaren dreiging wordt gemodereerd door lichamelijke reiniging en het belang van moraliteit voor het zelfconcept, is een regressie analyse uitgevoerd, met dreiging als de uitkomst variabele en weigeraar, lichamelijke reiniging, het belang van moraliteit voor het zelfbeeld, alle tweewegs- en de driewegsinteractie als voorspellers (cf. Dawson & Richter, 2006). De resultaten lieten een significant model zien, $F(7, 102) = 3.261, p = .004, R^2 = .183$ Cohen's $f^2 = .22$, zie Tabel 1 stap 2 voor een overzicht. Morele weigeraars waren meer bedreigend dan niet-morele weigeraars. Dit effect werd gekwalificeerd door een significante weigeraar x morele identiteit interactie. Deze effecten werden nog verder gekwalificeerd door een significante weigeraar x morele identiteit x reiniging interactie. Er waren geen andere significante effecten, zie ook Tabel 1 stap 2.

Voor een interpretatie van de interactie effecten is een simple slope analyse uitgevoerd (Dawson & Richter, 2006). Resultaten lieten zien dat als mensen met een sterkere morele identiteit hun handen wisten wanneer ze werden geconfronteerd met een morele weigeraar, ze zich minder bedreigd voelden dan als ze dit niet deden ($t_{\text{verschil}} = -2.652, p = .009$). Voor mensen met een zwakkere morele identiteit was dit echter omgekeerd: zij voelden zich juist meer bedreigd als ze hun handen wisten wanneer ze werden geconfronteerd met een morele weigeraar dan als ze niet hun handen hadden gewassen ($t_{\text{verschil}} = 2.630, p = .010$), zie Figuur 2.

Negatief zelfbeeld

Om te onderzoeken of de relatie tussen weigeraar en negatief zelfbeeld wordt gemodereerd door lichamelijke reiniging en morele identiteit is een regressie analyse uitgevoerd met negatief zelfbeeld als de uitkomst variabele en weigeraar, lichamelijke reiniging, morele identiteit, alle tweewegs- en de driewegsinteractie als voorspellers (cf.

Dawson & Richter, 2006). Het model was significant, $F(7, 102) = 2.823, p = .010, R^2 = .162$, Cohen's $f^2 = .19$ en liet een significante weigeraar x reiniging interactie zien. Dit effect werd nog verder gekwalificeerd door een significante weigeraar x reiniging x morele identiteit interactie, zie Tabel 1 stap 1 voor een overzicht van de resultaten. Er waren geen andere significante effecten.

Voor de interpretatie van de interactie effecten is een simple slope analyse (Dawson & Richter, 2006) uitgevoerd. Resultaten lieten zien dat het negatieve zelfbeeld van mensen met een zwakke morele identiteit, niet significant verschilde ongeacht of ze een morele of niet-morele weigeraar hadden ontmoet en ongeacht of ze wel of niet hun handen hadden gewassen ($t_{\text{verschil}} = 1.210, p = .229$). Mensen met een sterke morele identiteit hadden echter een veel minder negatief zelfbeeld wanneer ze een morele weigeraar ontmoetten en hun handen hadden gewassen, dan wanneer ze niet hun handen hadden gewassen ($t_{\text{verschil}} = -2.949, p = .004$), zie Figuur 3.

Mediatie

Om te kijken of de invloed van de driewegs-interactie (weigeraar x morele identiteit x lichamelijke reiniging) op een negatief zelfbeeld wordt gemedieerd door dreiging, zijn de vier stappen voor mediatie-analyse van Baron en Kenny (1986) gevolgd. Allereerst werd een regressie analyse uitgevoerd met de driewegsinteractie als voorspeller en negatief zelfbeeld als de uitkomst variabele. Resultaten lieten een significant model zien, $F(7, 102) = 2.823, p = .010, R^2 = .162$, Cohen's $f^2 = .19$. De driewegsinteractie was een significante voorspeller van negatief zelfbeeld, $\beta = -.213, p = .026$. Ten tweede is een regressie analyse uitgevoerd met de driewegsinteractie als voorspeller en dreiging als uitkomst variabele. Resultaten lieten een significant model zien, $F(7, 102) = 3.261, p = .004, R^2 = .183$, Cohen's $f^2 = .22$. De driewegsinteractie was een significante voorspeller van dreiging, $\beta = -.267, p = .005$. Allerlaatste is een regressie analyse uitgevoerd met de driewegsinteractie als voorspeller en

negatief zelfbeeld als uitkomst variabele, en gecontroleerd voor dreiging. Resultaten lieten een significant model zien, $F(8, 101) = 3.216$, $p = .003$, $R^2 = .203$, Cohen's $f^2 = .25$. Dreiging was een significante voorspeller van negatief zelfbeeld, $\beta = .223$, $p = .025$. De drieweginteractie was niet langer een significante voorspeller van negatief zelfbeeld, $\beta = -.154$, $p = .113$. De relatie tussen de drieweginteractie en negatief zelfbeeld werd dus volledig gemedieerd door dreiging, zie ook Tabel 1.

Discussie

Het doel van deze studie was om te onderzoeken of de negatieve reactie op morele weigeraars voortkomt uit de weigering alleen, of de morele rechtvaardiging voor deze weigering. Ook wilden we de modererende rol van morele identiteit en lichamelijke reiniging en de mediërende rol van dreiging onderzoeken. In overeenkomst met onze verwachtingen, bleek dat mensen zich meer bedreigd voelden door een morele weigeraar dan door een niet-morele weigeraar en dat dit in het bijzonder geldt voor mensen met een sterke morele identiteit. Bovendien hebben we gevonden dat mensen met een sterke morele identiteit die in aanraking kwamen met een morele weigeraar, zichzelf minder negatief beoordeelden als ze eerst hun handen hadden gereinigd, dan als ze niet eerst hun handen hadden gereinigd.

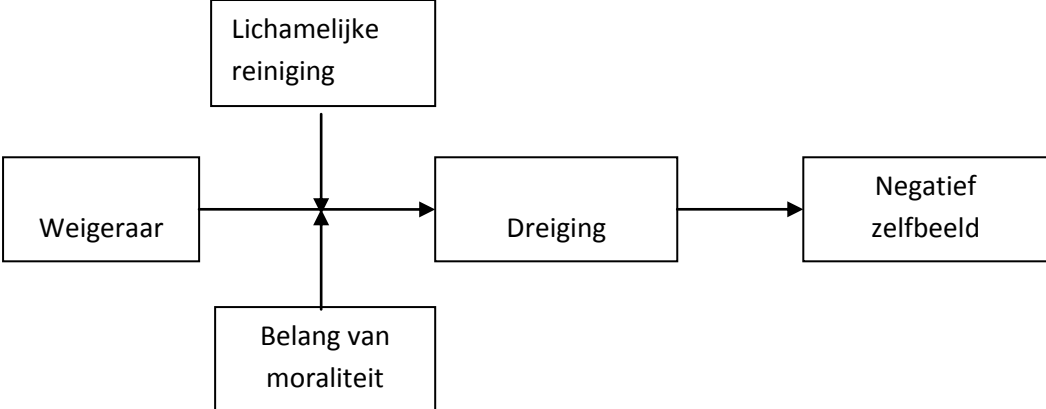
Dit onderzoek laat dus zien dat de negatieve gevoelens die morele weigeraars oproepen, worden veroorzaakt door de *morele gronden* om een bepaalde opdracht te weigeren, en niet door de weigering alleen. Hoewel dit gesuggereerd wordt in eerder onderzoek (bijv. Monin et al, 2008), is het huidige onderzoek de eerste die empirische ondersteuning biedt voor deze assumptie.

Een ander belangrijke aanvulling op de literatuur is dat participanten in de neutrale conditie in het huidige onderzoek *exact dezelfde* taak uitvoerden als in de gemanipuleerde conditie, in tegenstelling tot het moeten uitvoeren van geen, of een andere taak in de neutrale conditie (bijv. Monin et al., 2008).

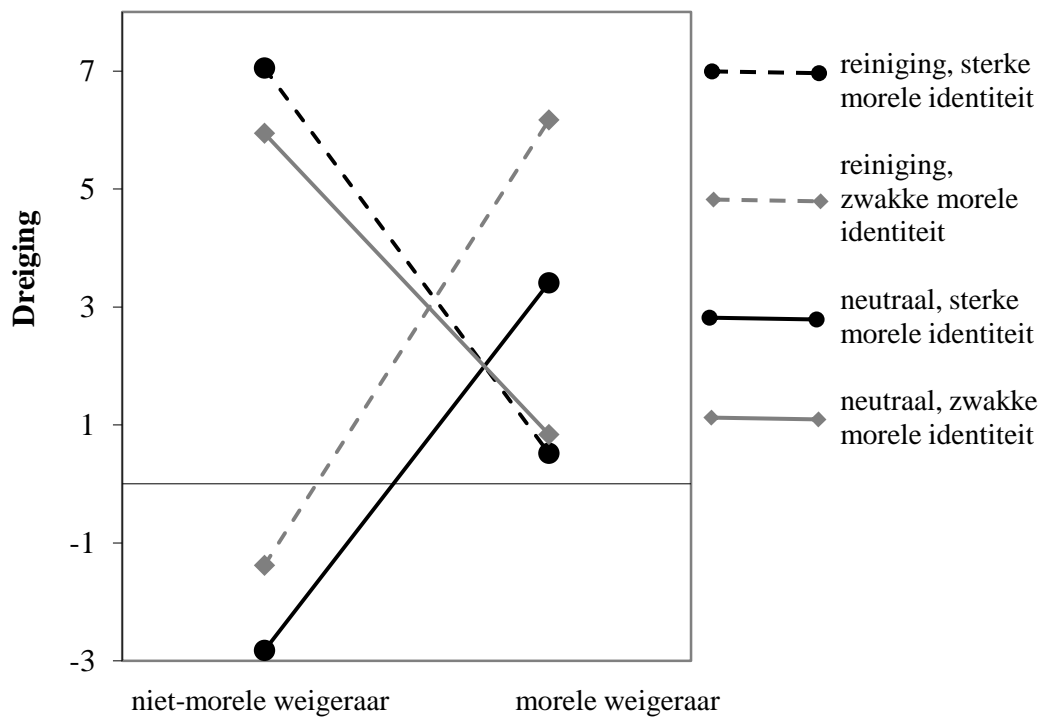
Met dit onderzoek hebben wij meer empirische ondersteuning voor de metaforische relatie tussen lichamelijke en morele reinheid gevonden en bovendien laten we zien dat het mogelijk is om met relatief simpele handelingen (zoals het wassen van de handen) aanzienlijke innerlijke en gedragsmatige verschillen te bewerkstelligen. Dus het wassen van de handen voor het tafelen kan behalve vanuit hygiënisch oogpunt ook nog sociaal prettige gevolgen hebben, namelijk dat u uzelf milder zult beoordelen als u toevallig met een vegetariër zit te eten!

Referenties

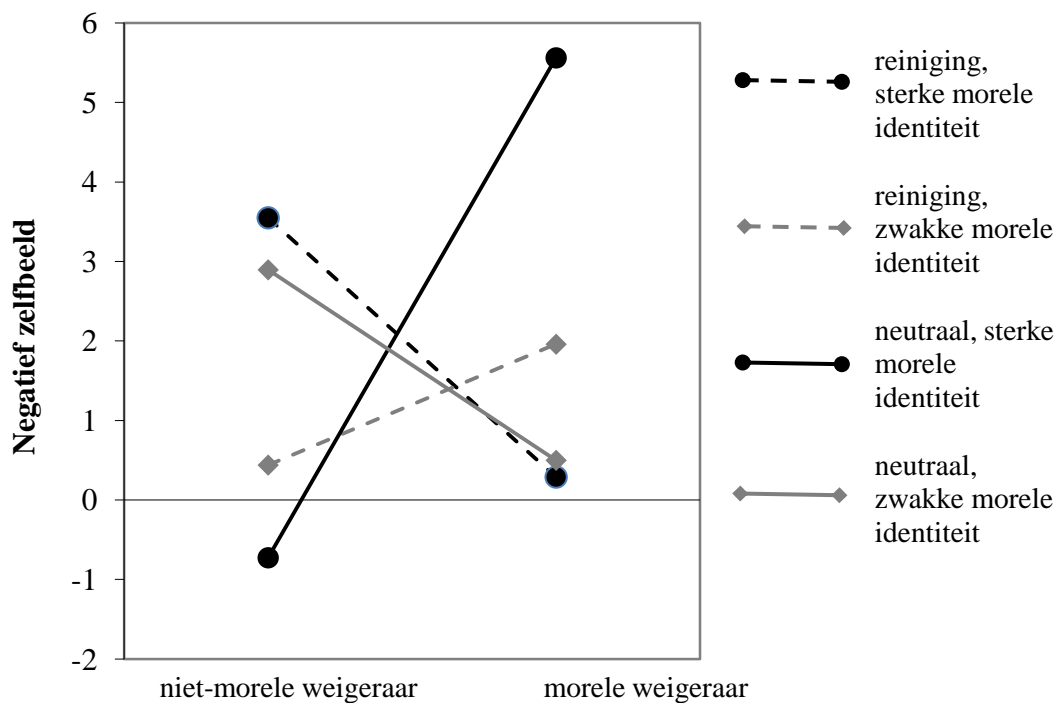
- Aquino, K., & Reed, A. (2002). The self-importance of moral identity. *Journal of Personality and Social Psychology, 83*, 1423-1446. doi: 10.1037/0022-3514.83.6.1423
- Baron, R.M., & Kenny, D.A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*, 1173–1182.
- Dawson, J. F., & Richter, A. W. (2006). Probing three-way interactions in moderated multiple regression: Development and application of a slope difference test. *Journal of Applied Psychology, 91*, 917-926. doi: 10.1037/0021-9010.91.4.917
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human relations, 7*, 117-140.
- Monin, B. (2007). Holier than me? Threatening social comparison in the moral domain. *Revue Internationale de Psychologie Sociale, 20*, 53-68.
- Monin, B., Sawyer, P. J., & Marquez, M. J. (2008). The rejection of moral rebels: Resenting those who do the right thing. *Journal of Personality and Social Psychology, 95*, 76–93. doi: 10.1037/0022-3514.95.1.76
- Schnall, S., Benton, J., & Harvey, S. (2008). With a clean conscience: Cleanliness reduces the severity of moral judgments. *Psychological Science, 19*, 1219-1222. doi: 10.1111/j.1467-9280.2008.02227.x
- Zhong, C., & Liljenquist, K. (2006). Washing away your sins: Threatened morality and physical cleansing. *Science, 313*, 1451-1452. doi: 10.1126/science.1130726

Figuur 1. Theoretisch model

Figuur 2. Simple slopes voor dreiging. NB: Slopes zijn geplot 1 SD boven en beneden het gemiddelde.

Figuur 3. Simple slopes voor negatief zelfbeeld. NB: Slopes zijn geplot 1 SD boven en beneden het gemiddelde

Tabel 1. Resultaten regressie analyses

Model		ongestandaardiseerde		gestandaardiseerde	t	p	F	R	R ²	f ²
		coëfficiënten		coëfficiënten						
		B	SE	Beta						
Stap 1						.010	2.823	.403	.162	.19
dv = negatief	(constant)	1.808	0.080		22.744	.000				
zelfbeeld	morele identiteit gecentreerd	0.360	0.185	.184	1.949	.054				
	weigeraar gecentreerd	0.269	0.159	.154	1.689	.094				
	reiniging gecentreerd	-0.249	0.160	-.142	-1.555	.123				
	weigeraar*reiniging	-0.704	0.320	-.200	-2.198	.030				
	weigeraar*morele identiteit	0.488	0.368	.126	1.325	.188				
	reiniging*morele identiteit	0.000	0.372	.000	0.000	1.000				
	weigeraar*reiniging*morele identiteit	-1.683	0.743	-.213	-2.264	.026				
stap 2						.004	3.261	.428	.183	.22
dv = dreiging	(constant)	2.465	0.118		20.856	.000				
	morele identiteit gecentreerd	0.268	0.275	.091	0.976	.331				
	weigeraar gecentreerd	0.624	0.237	.237	2.636	.010				
	reiniging gecentreerd	-0.427	0.238	-.162	-1.798	.075				
	weigeraar*reiniging	-0.013	0.476	-.003	-0.028	.978				
	weigeraar*morele identiteit	1.122	0.547	.192	2.050	.043				
	reiniging*morele identiteit	-0.343	0.553	-.058	-0.621	.536				
	weigeraar*reiniging*morele identiteit	-3.178	1.105	-.267	-2.876	.005				
stap 3 & stap 4						.003	3.216	.451	.203	.25
dv = negatief	(constant)	1.443	0.179		8.068	.000				
zelfbeeld	morele identiteit gecentreerd	0.320	0.182	.164	1.760	.081				
	weigeraar gecentreerd	0.176	0.161	.101	1.094	.277				
	reiniging gecentreerd	-0.185	0.159	-.106	-1.164	.247				
	weigeraar*reiniging	-0.702	0.314	-.199	-2.236	.028				

weigeraar*morele identiteit	0.321	0.368	.083	0.873	.385
reiniging*morele identiteit	0.051	0.366	.013	0.139	.890
weigeraar*reiniging*morele identiteit	-1.212	0.757	-.154	-1.599	.113
dreiging	0.148	0.065	.223	2.272	.025
